

Sűrű napok krónikája

Kiss Gy. Csaba: *Harminc év után: 1988–1989. Személyes történelem.* Budapest, Nap, 2019.

Az MDF alapítóinak egyike, a szűk szervezői kör tagja, Kiss Gy. Csaba¹ memoártrilógiájának, „személyes történetének” második kötete az 1988–1989-es évet eleveníti fel, teszi mindezt szépirodalmi és történelmi igényességgel. A szakmaiság tetten érhető: a szerző egyfajta forráskritikai alapállásból nemcsak a saját emlékeire támaszkodott – ellentétben sok politikaformáló szereplővel vagy a változások idején a közéletben aktív visszaemlékezővel –, hanem egykori jegyzeteit, határidőnapló-bejegyzéseit, személyes levélváltásait is felhasználta, és nem utolsósorban levéltári kutatásokat is folytatott a történetek minél pontosabb rekonstrukciója érdekében. Mindezt ráadásul úgy teszi, hogy közben olvasmányos marad a szöveg.

A kötet 1988 januárjával és az első Jurta Színház-beli tanácskozással² indul: a szerző megállapítja, hogy nem volt sok ideje ezekben a napokban. Bizony sűrű és egyáltalán nem unalmas napok voltak ezek a szerző, de a teljes ellenzék számára sem. Többször olvashatjuk, hogy Kiss Gy. Csaba egyik összevetelről, tanácskozásról siet a másikra (például a Jurta Színházból Szesztay András³hoz, ahol találkozik Pozsgay Imrével és vissza a Jurtába [34–35.]), közben szervez, egyeztet, szerkeszt, előadást tart, mozgalmat épít és tájékoztatja a magyar és nemzetközi sajtót. Kitér, hogy a visszaemlékezés által kijelölt időszakban az irodalmár-történész szerző viaskodik saját politikus szerepével: érződik az is, hogy a mozgalmi munka mellett vagy helyett inkább a kutatásnak élne.

A könyv egyik erénye, hogy Kiss Gy. Csaba – rámutatva az eredőkre, a közvetlen előzményekre

is – megpróbál józan magyarázatot adni a rendszerváltó erők „pluralizmusára”, azaz miért nem sikerült a Szolidaritás mozgalom mintájára egy közös tömörülésben vagy „ernyőszervezetben” (*Ki tartja az ernyő nyelét?* [25–28.]) egyesülnie az ellenzékieknek a hatalommal szemben, és miért álságos mindezt a lakitelekiek nyakába varrni. A kérdéskörre többször is visszatér, és a népi-urbánus vita a rendszerváltó ellenzékre vonatkoztatott toposzát is igyekszik cáfolni, rámutatva arra, hogy ez miért félrevezető, ahogyan ezt már egy 1988-ban adott interjúban megfogalmazta: „Népire és urbánusra osztani a magyar szellemi életet, a társadalmi aktivitást vállaló csoportokat – nem más, mint ködösítés, mesterséges ellentétek szítása, gyanakvás fölkelése.” [41.]

Ha ismerjük Kiss Gy. Csaba irodalomtörténelmi és a környező országok egyetemeken végzett oktatói munkásságát, nem meglepő, hogy a „személyes történelmen” végigvonuló egyik központi kérdés a lengyelországi eseménysorozat és Közép-Európa. A környező országokban történt eseményekkel pontosítja mondandóját, és egyben meg is világítja az akkori gondolkodását, félelmeit és reményeit. Többször ír a lengyelországi sztrájkokról [43.], tüntetésekről [65.], Lech Wałęsa Szolidaritás-elnök és Alfred Miodowicz szakszervezeti vezető „szenzációs” vitájáról [116–117.], de a prágai tüntetésekről vagy Erdélyből érkező nyugtalanító hírekről [56–57.] is beszámol, amelyek nemcsak az ő, hanem a magyarországi közvélemény reakcióit is befolyásolták. Kiss Gy. Csaba hitvallásából is ezt a Közép-Európára vonatkozó különleges figyelmet olvashatjuk ki, amikor 1989. január 20-án a Pártfőiskolán

¹ Kiss Gy. Csaba (1945): irodalomtörténész. Budapesten született, 1968-ban az ELTE-n végzett magyar-német szakon, majd 1986-ban PhD-fokozatot szerzett irodalom- és kultúratudományokból. 1987-ben a Magyar Demokrata Fórum egyik alapítója. 1988–1989 között az ideiglenes elnökség, 1989–1993 között a választmány, 1990. június-december között az elnökség tagja volt. 1993-ban kilépett a pártból. 1974–1980 között a *Nagyvilág* című lap rovatvezetője, 1988–1992 között pedig a *Hitel* munkatársa volt. 1995-ben az ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszékének docense lett. Dolgozott vendégtanárként a Zágrábi Egyetemen, a nyitrai Konstantin Egyetemen, a prágai Károly Egyetemen és a Varsói Egyetemen is. A Magyar-Lengyel Történész Vegyesbizottság és a Magyar-Szlovák Történész Vegyesbizottság tagja.

² Az 1987-ben megnyitott Jurta Színház az első magánérből épített és működtetett színház volt, így a lakiteleki folyamat elindítója – a Magyar Demokrata Fórum szervezői – 1988-ban már a fővárosban szervezhettek olyan nyilvános tanácskozásokat, „nyílt fórumokat”, amelyeken a társadalmat érdeklő és tabukat döntő témákat vitattak meg. 1988. január 30-án a parlamentarizmus, március 6-án és 21-én a határon túli magyarság, míg május 15-én a nyilvánosság volt a fórum témája.

³ Szesztay András (1926–2017) szociológus, a Márton Áron Társaság egyik alapítója, alelnöke.

A demokrácia intézményesítésének alternatívái hazánkban címmel megrendezett MSZMP–MDF „eszmecserén” Schmidt Péter jogászprofesszor szóhasználatát a következőképpen javította: „Magyarországot én nem tartom Kelet-Európának, én úgy érzem, hogy a lengyelekkel, horvátokkal, csehekkel, szlovákokkal együtt Közép-Európa-hoz tartozunk [...] Azt hiszem, hogy Kelet-Európából és a kelet-európai uralmi rendszer alól való eltávolodással együtt kell megtalálnunk a helyünket Európa közepén, Európában, és úgy kapcsolódva Kelethez és Nyugathoz is, amit a magyar tradíciók jelentenek.” [139.]

Tanulságos végigkövetni az egyik szervező szemüvegén keresztül a mozgalomból párttá váló kezdeményezés útját. Szimbolikus és tényleges, apró és nagyszabású feladatok jelentkeztek egymás után a kiskunmajsai focimeccstől⁴ [54.], az Erdély-tüntetésen [58–59.], a *Hitel* folyóirat megindításán [98–102.], a második lakiteleki találkozón [89–90.], fővárosi és vidéki gyűléseken, tanácskozásokon át egészen az újratemetés megszervezéséig. Nem ok nélkül érezte tehát Kiss Gy. Csaba, hogy „felgyorsultak az események”, és nem véletlen, hogy afféle vándorprédikátornak érezte magát [145.] a szervezőkörutak közben. A szerző fontos és újszerű áttekintést ad a Magyar Demokrata Fórum itthoni és külföldi képéről [43–54.]: arról, hogy milyen nehézségekkel kellett megküzdenie a mozgalom szervezőinek; egy franciaországi [91–96.] és egy svájci út [193–202.] kapcsán pedig az emigrációban keltett visszhangról és az első nyugati MDF-szervezet megalapításáról is megemlékezik.

Mindenképpen ki kell emelni, hogy a szerző többnyire indulatoktól mentes, rövid, de érzékeltes jellemzéseket ad a rendszerváltó forogtagban feltűnő szereplőkről is, így segítve az események későbbi értelmezését vagy az akkori helyzetek, viták megértését. Csengey Dénest így jellemzi: volt benne „fiatalos lendület, föllépésében célra törő retorika és helyenként pátoszt sugárzó gesztusok”. [22.] Egy kicsit karcosabb és szigorúbb a „nyitott gondolkodású, kissé szeles fiatalember” Németh Zsolttal [71.], míg Antall Józsefről megállapítja: „szellemes, kedves ember volt társaságban, a nemzetközi politikában kivételesen tájékozott”, de megjegyzi, hogy „kioktató” is tudott lenni [106–107.]. Az MDF

ideiglenes elnökségének jellemzése, a főszervezők bemutatása [148–151.] is tanulságos.

A könyvet – illetve a memoár első kötetét szintúgy⁵ – akár szépirodalmi műként is olvashatjuk, de a korszak kutatói számára forrásanyagként is szolgál. Utóbbiak igazán szerencsések lehetnek, hiszen egy vázlatos kronológia mellett komoly, magyarázattal kiegészített névmutató is készült. Az impreszumból kitűnik, hogy a kronológiát, a névmutatót és az életrajzokat összeállító Marschal Adrienn munkáját két komoly lektor is értékelte. Örömteli, hogy néhány, az első kötetben található zavaró nyomdahibát, szerkesztési figyelmetlenséget vagy éppen a névmagyarázatok sorrendjének zavarait sikerült kiküszöbölni. A szerkesztők helyében ugyanakkor a kevésbé lényeges vagy a téma szempontjából irreleváns neveket elhagytuk volna. Véleményünk szerint továbbá a szlovák ellenzéki – későbbi miniszterelnök – Jan Čarnogurský hozzászólását közvetítő Molnár Imre [203.] valójában inkább az 1956-ban született történész–diplomata (ekkor a Magyarországi Kutató Intézet munkatársa), nem pedig a későbbi vecsési polgármester lehetett, ahogy a névmutató tünteti fel.

A könyv összességében egy kiérlelt és szélsőségektől mentes nézőpontból tekint a rendszerváltó évekre, és törekszik az események mind pontosabb rekonstruálására, miközben olvasmányos visszaemlékezés marad. Így egyszerre számíthat a szakma és a szélesebb olvasóközönség érdeklődésére is. Véleményünk szerint Kiss Gy. Csaba műve, a *Személyes történelem* trilógia – a várt harmadik kötetrel kiegészülve – megérdemelné, hogy némi szerkesztés, dramaturgiai munka után akár hangoskönyv vagy folytatásos rádiószínházi műsor készüljön belőle.

Kiss Gy. Csaba egy svájci útra készülve, 1989 áprilisában már várta, hogy „mikor szabadulhat ki végre a rettentő forgásból” [193.], pedig sűrű napok voltak hátra még a '90-es választásokig és az esztendő végéig. A „frontvonalban” lévő politizálás – szóvivőség, MDF elnökségi tagság – lezárásának történetét minden bizonnyal a várt harmadik kötetben olvashatjuk.

PÁLINKÁS BARNABÁS

⁴ „A játék mellett a csapat volt a lényeg, a kölcsönös felelősség, a győzelem mint a közösség eredménye.” 1988. június 19-én Kiskunmajsán a helyiekkel játszott kispályás focimeccset az MDF „országos csapata”, soraiban többek között Balczó András olimpiai bajnok öttusázóval, Lezsák Sándorral, Rácz Sándorral, Nagy Gáspár költővel és Bihari Mihállyal.

⁵ Kiss Gy. Csaba: *Harminc év után: 1987. Személyes történelem*. Budapest, Nap, 2017.